

Stjepko Težak

Gramatika u osnovnoj školi

ŠKOLSKA KNJIGA – ZAGREB

📖 S. Težak, *Gramatika u osnovnoj školi. Metodičke osnove nastave gramatike hrvatskog ili srpskog jezika u osnovnoj školi*, Zagreb, 1980.

Institucionalizacija metodike

VESNA
BJEDOV

U periodizaciji metodike hrvatskoga jezika mogu se pratiti četiri glavna razdoblja: prvo je razdoblje implicitne metodike, drugo protometodike, zatim slijedi razdoblje iskustvene metodike i posljednje je razdoblje znanstvene metodike. Razdoblje od 1945. do 1991. koje će biti opisano u ovome tekstu, obuhvaća završno razdoblje iskustvene metodike te dio razdoblja znanstvene metodike. Upravo u toj drugoj polovici 20. stoljeća metodika se hrvatskoga jezika razvija kao znanstvena disciplina (Bežen 2002b).

PERSPEKTIVA NAPRETKA HRVATSKOGA ŠKOLSTVA

Početak razdoblja iskustvene metodike seže u 19. stoljeće, a završava razdobljem nakon Drugoga svjetskog rata. U tom se zadnjem razdoblju iskustvene metodike može pratiti borba za autonomiju hrvatskoga jezika (Hrvatsko proljeće, Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga jezika), zatim napredak školstva koji se opaža u povećanju broja učenika i podizanju obveznog obrazovanja s četiriju na osam godina te u širenju mreža visokoškolskih ustanova i fakulteta. U drugoj polovici 20. stoljeća hrvatski se jezik kao predmet oblikovao u pet sadržajnih cjelina: početno čitanje i pisanje, jezik u užem smislu, odnosno gramatika, izražavanje, književnost i medijska kultura. U skladu s navedenim cjelinama nastavnoga predmeta razvila su se i dva tipa udžbenika hrvatskoga jezika. To su s jedne strane čitanke, odnosno udžbenici za

književnost, čijim su dijelom bili i sadržaji medijske kulture, i s druge strane jezični udžbenici, koji su obuhvaćali i sadržaje jezičnoga izražavanja i stilistiku (Bežen 2002b). Upravo se jezičnoj kulturi i izdavanju udžbenika posvetila velika pozornost u tom poslijeratnom razdoblju u kojemu je obnova obuhvatila i opismenjavanje.

PERSPEKTIVA UDŽBENIKA ZA HRVATSKI JEZIK

U udžbeničkoj produkciji ovoga razdoblja počinju se pojavljivati tzv. razgranati udžbenici, što znači više samostalnih izdanja udžbenika za isti predmet te priručnici. Objavljuju se posebni udžbenici za književnost, tj. čitanke, i posebni udžbenici za jezik, a objavljivanje zasebnih udžbenika za sve razrede osnovne škole postaje standardom. U srednjim se školama 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća jezik učio uglavnom iz školskih gramatika. Šezdesetih se godina pojavljuju udžbenici književnosti u kojima je razvidna afirmacija sasvim nove koncepcije. Stoga se njihova pojava drži važnim metodičkim doprinosom. Pod utjecajem teorije interpretacije uvodi se metodički instrumentarij koji usmjerava učenika i nastavnika u interpretaciji književnih djela. Vodeći su autori tih udžbenika u višim razredima osnovne škole Zvonimir Diklić, Ante Bežen, Joža Skok i Ivo Zalar, a među srednjoškolskim udžbenicima važno mjesto pripada čitanci za 1. razred gimnazije (1962) autora Ive Frangeša, Miroslava Šicela i Dragutina Rosandića,

[I] u ovom se nacrtu, kao i u starijim programima, neke stvari navode točno i precizno: treba analizirati te i te pjesme, tih i tih pjesnika. Ne ostavlja se nikakav izbor onome koji predaje. Sve je precizirano. A mogli bismo se upitati: zašto od Držića baš pjesma Djevojka je podranila? Ili zašto baš Pitanje od Preradovića, a ne neka druga pjesma? Meni to nije sasvim jasno.

Naravno, kad bih predavao, ne bih se držao striktno programa, nego bih od Preradovića ili kojeg drugog pjesnika izabrao ono što mislim da najbolje odgovara đacima kojima predajem, i meni.

Mislim da u programu treba navesti što širi izbor, i ostaviti slobodu nastavnicima da unutar njega biraju. To bi načelo po mom sudu moralo vrijediti za svaku umjetnost.

—
M. Franičević, Mjesto i položaj hrvatske književnosti u nastavnim programima za škole drugog stupnja i za gimnazije. Rasprava, 1971.

koja zbog napuštanja ustaljene hrestomatijske strukture predstavlja prekretnicu u udžbeničkoj literaturi. I udžbenici jezika ovoga razdoblja doživljavaju promjenu. Njihova je oblikovanost pod utjecajem strukturalizma, što se očituje u udžbenicima hrvatskoga jezika za osnovnu školu čiji su autori Stjepko Težak i Dragutin Brigljević te u srednjoškolskim udžbenicima koje objavljuju Dragutin Rosandić i Josip Silić (Bežen 2002b).

PERSPEKTIVA TEORIJSKIH OPISA METODIČKIH PITANJA

Za ovo je razdoblje razvoja metodike važno istaknuti da su se metodičari bavili teorijskim opisom i sistematizacijom metodičkih pitanja o čitanju i pisanju u osnovnoj

školi, stoga se pojavljuju i sljedeća izdanja: priručnik *Pisanje u osnovnoj školi* (1947) Jurja Potočnjaka, *Govorne i pismene vježbe u nastavi materinskoga jezika* (1951) Radoslava Poljanca, *Metodika* (1952) koju je uredio Pero Šimleša te *Metodika elementarne nastave* (1957) urednika Pere Šimleše, u kojoj su Pero Šimleša, Mate Demarin i Viktor Cvitan pisali o metodici nastave hrvatskoga jezika.

U to vrijeme pojavljuje se *Materinski jezik u obaveznoj školi* (1961) Tone Peruška. Riječ je o metodičkoj knjizi u kojoj autor temeljito razlaže teorijske osnove početnoga učenja hrvatskoga jezika.

Važna metodička djela ovoga razdoblja pripadaju Dragutinu Rosandiću (*Pismene vježbe*, 1974; *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, 1986) i Stjepku Težaku (*Interpretacija bajke*, 1969; *Literarne, recitatorske*

✎ S. Težak, *Govorne vježbe u nastavi hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1990.

✎ D. Rosandić, *Književnost u osnovnoj školi. Metodičke osnove za interpretaciju umjetničke književnosti (poezije, proze i drame) i narodne književnosti*, Zagreb, 1978.

✎ Z. Diklić, *Književni lik u nastavi. Metodičke osnove za interpretaciju književnog lika*, Zagreb, 1978.

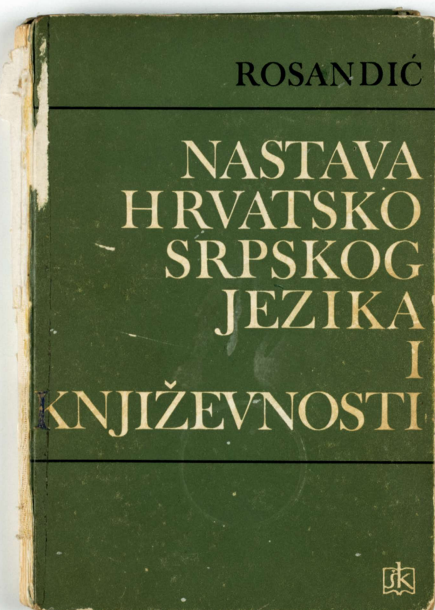
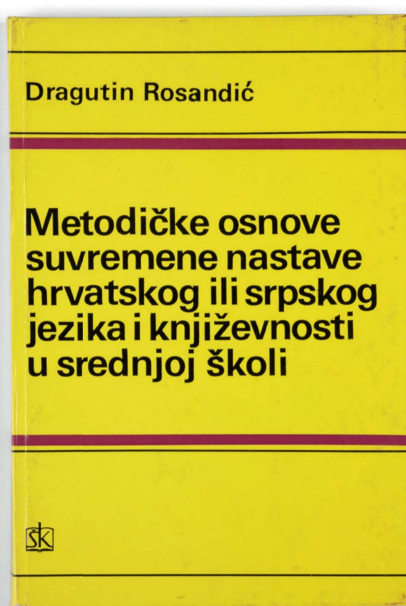
i srodne družine, 1971; *Prilozi interpretaciji lirske pjesme*, 1977; *Govorne vježbe*, 1979; *Gramatika u osnovnoj školi*, 1980). Osim navedenih autora svakako valja istaknuti i Antu Bežena, koji je u svom djelu *Znanstveni sustav metodike književnog odgoja i obrazovanja* (1989) elaborirao znanstvenu paradigmu metodike hrvatskoga jezika. Pojavom prvoga metodičkog časopisa *Suvremena metodika nastave hrvatskosrpskoga jezika i književnosti* (1976), koji 1990. mijenja naziv u *Suvremena metodika nastave hrvatskoga jezika i književnosti*, promiču se nove ideje o nastavi hrvatskoga jezika i objavljuju rezultati različitih znanstvenih istraživanja i iskustva u drugim zemljama. Časopisnoj produkciji ovoga razdoblja pripada i časopis *Hrvatski u školi* (Bežen 2002b).

SVEUČILIŠNA PERSPEKTIVA METODIKE

Sredinom 20. stoljeća metodika se formalno etablirala kao znanstvena i sveučilišna disciplina, a to znači da se od akademske godine 1950/1951. ponovno izvodi kao kolegij na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, no ovoga puta na današnjem Odsjeku za kroatistiku (usp. Marković 2021). Metodika je imala status sporednoga predmeta, a prvim predavačima bili su profesori čiji primarni znanstveni interes nije bila metodika. Primjerice među prvim nastavnicima metodike bili su Tvrtko Čubelić, koji se bavio narodnom književnosti, i Ivan Brabec, čije je

područje znanstvenoga zanimanja i bavljenja bilo jezikoslovlje. Jedini koji se temeljitije bavio metodikom u to vrijeme i predavao taj predmet bio je Novak Novaković. Međutim bez obzira na to što se prvi poučavatelji metodike nisu primarno bavili metodikom, značajno je bilo to što su se metodikom počeli bavili stručnjaci matičnih znanosti, a ne ostalih supstratnih disciplina, ponajprije pedagogije i didaktike.

Stalnim voditeljem kolegija Metodika hrvatskoga jezika 1964. postaje Dragutin Rosandić, koji je deset godina kasnije (1974) osnovao Katedru za metodiku hrvatskoga jezika i književnosti. Zajedno sa Stjepkom Težakom, koji se katedri pridružio nešto kasnije, postaje utemeljiteljem znanstvene metodike hrvatskoga jezika. Osim utemeljiteljima Rosandić i Težak drže se najvećim imenima metodike hrvatskoga jezika i književnosti, a njihova djela i danas predstavljaju kapitalan prinos metodici i njezinu razvoju. Uz njih na Katedri su nastavu izvodili i Vlado Pandžić te vanjski suradnik Zvonimir Diklić (Bežen 2002b). Prva samostalna metodička katedra na zagrebačkom sveučilištu, ali i u Hrvatskoj uopće, bila je velikim i snažnim poticajem daljnjem razvoju metodike kao znanstvene discipline, što je rezultiralo osnivanjem poslijediplomskih studija (krajem 70-ih godina 20. stoljeća), magistarskih i doktorskih, te znatnim brojem magistara i doktora iz područja metodike hrvatskoga jezika (Bežen 2008).

➡ 1 D. Rosandić, *Nastava hrvatskosrpskog jezika i književnosti*, Zagreb, 1968.

2 D. Rosandić *Metodičke osnove suvremene nastave hrvatskog ili srpskoga jezika i književnosti u srednjoj školi*, Zagreb, 1974.

Bilo je govora i o tome kako nastavnici hrvatskog jezika i književnosti predaju svoj predmet. Ocjene su bile oštre, previše uopćene i uopće pretjerane. Predstavnica učenika srednje škole izjavljuje da nastavnici srednjih škola ne znaju što je hrvatski jezik i hrvatska književnost. Takva je ocjena proizvoljna i neprihvatljiva. Obrazovanju srednjoškolskih nastavnika jezika i književnosti treba posvetiti dostojnu pažnju. Nastavu na sveučilišnoj razini treba prilagoditi zahtjevima srednjoškolske nastave, tj. treba oblikovati takva stručnjaka koji će moći suvereno obrazovati i odgajati mladi naraštaj. Međutim, nastavniku treba dati i odgovarajući društveni ugled!

— D. Rosandić, *Mjesto i položaj hrvatske književnosti u nastavnim programima za škole drugog stupnja i za gimnazije*. Rasprava, 1971.

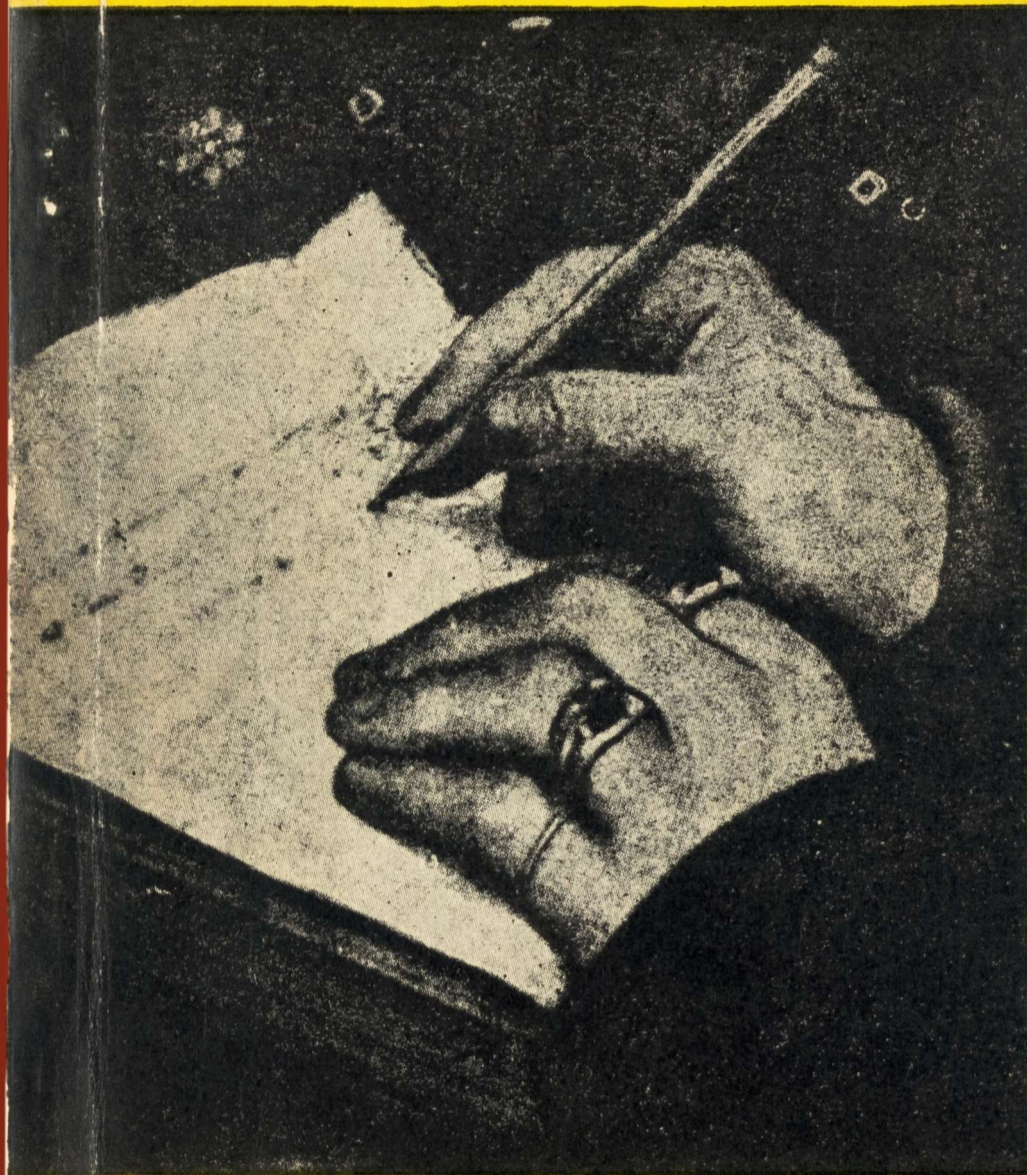
ZAGREBAČKA METODIČKA ŠKOLA

S obzirom na zajedničko obilježje objelodanjenih izdanja i nastavne prakse metodičara toga razdoblja — teorije interpretacije i lingvističkog strukturalizma — javlja se pojam Zagrebačke metodičke škole, koji postaje identifikacijskom oznakom, iako nikada nije institucionalno formaliziran (Bežen 2002b). Metodička znanost dobiva svoj puni zamah znanstvenim pristupom i obradom mnogih metodičkih tema i njihovim objavljivanjem u različitim metodičkim monografijama i studijama.

DALJNJE PERSPEKTIVE METODIKE

Za razvoj metodike hrvatskoga jezika toga razdoblja važno je i metodičko savjetovanje Metodika u sustavu znanosti i obrazovanja, održano 1985, koje čini prekretnicu prema razvoju metodika kao samostalnih znanstvenih disciplina. Sa savjetovanja je objavljen i istoimeni zbornik, koji je obuhvatio 35 metodičkih radova i čijim je urednikom bio Ante Bežen. Godinu dana kasnije, 1986, metodičari su se organizirali na sveučilišnoj razini u Sekciju za metodike pri Klubu sveučilišnih nastavnika.

F R A N G E Š — Š I C E L — R O S A N D I Ć

PRISTUP KNJIŽEVNOM DJELU
PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE
UZ ČITANKU ZA PRVI RAZRED GIMNAZIJE

📖 I. Frangeš, M. Šicel, D. Rosandić, *Pristup književnom djelu. Priručnik za nastavnike uz čitanku za prvi razred gimnazije*, 1964.